

Etiopski bohater narodowy z awanturniczą przeszłością

19 grudnia 2020

W młodości uchodził za bandytę, w dorosłym życiu dowodził armią, która odparła egipską inwazję. Zjednoczył Etiopię i zasiadł na jej tronie. Dopiero brytyjska interwencja pozbawiła go władzy. Opuszczony przez poddanych i otoczony przez wrogie wojska cesarz Teodor II popełnił samobójstwo w 1868 r.

Przyszły Teodor II urodził się w rodzinie lokalnego możnowładcy w okręgu Kuara w 1818 r. Otrzymał imię Kassa. Szybko stracił ojca, a potem kolejnego opiekuna – swojego wuja. Według późniejszych doniesień jego szlachetnie urodzona matka handlowała ziołami kosso, w celu zapewnienia funduszy na odpowiednią edukację syna. Młodzieniec wykazywał nieprzeciętne zdolności wojskowe, choć cechowało go też awanturnicze usposobienie. Przystąpił do grup rozbójników zwanych szyfta, w których rozwijał swoje zdolności militarne. Jednocześnie zdobywał też niezbędne doświadczenie polityczne. Z czasem przejął kontrolę nad swoją rodzinną okolicą.

Rozbita Etiopia przed rządami Teodora II

W połowie XIX wieku Etiopia nie tworzyła jednolitego państwa. Według legendy jej pierwszym władcą został Menelik, owoc związku królowej Saby i biblijnego króla Salomona. Państwowość Etiopii przetrwała kolejne setki lat, a jej symbolem stał się cesarz, tytułowany nyguse negest, co w języku amharskim znaczy „król królów”. Pod koniec XVIII w. władza kolejnych cesarzy stała się czysto iluzoryczna, ponieważ nie udało im się scentralizować systemu politycznego i zintegrować ekonomicznie poszczególnych prowincji.

Ówczesne granice kraju nie były tak rozległe jak te współczesne – zajmowały tereny dzisiejszej środkowej i północnej Etiopii. Właśnie wtedy zaczął się tzw. „okres książąt”, czyli czas rozbicia dzielnicowego, polegający na całkowitym upadku autorytetu cesarza. Wprawdzie silną pozycję polityczną utrzymał Gonder, rezydencja formalnych monarchów, z tym że faktyczną władzę sprawowali gubernatorzy. Również inne prowincje aspirowały do zdobycia politycznej hegemonii. W latach 40. XIX w. w proces jednoczenia państwa wkroczył młody Kassa, człowiek o wielkich, politycznych ambicjach.

W 1846 r. Etiopię najechali Egipcjanie. W walce z najeźdźcą oddziały późniejszego cesarza stosowały taktykę partyzancką, korzystając z poparcia miejscowej ludności i doskonałej znajomości terenu. Mimo zagrożenia z zewnątrz, poszczególne prowincje etiopskie pozostawały uwikłane w wewnętrzne konflikty. Armia Gonderu miała na celu rozbicie oddziałów Kassy, ale przypadkowo natknęła się na Egipcjan. Najeźdźcy odnieśli zdecydowane zwycięstwo. Do niewoli dostała się cesarska krewna Teuabecz, która miała trafić do haremu dowódcy najeźdźców.

Niedługo później oddziały przyszłego cesarza zastąpiły drogę wojskom Egipcjan. Siły etiopskie odniosły tym razem zwycięstwo, a księżniczka została uwolniona. Po ogromnym triumfie wojskowym i politycznym Kassa stał się jedną z najważniejszych osób w podzielonej Etiopii. Nie spoczął jednak na laurach. Już w kolejnym roku podbił Gonder i poślubił ukochaną Teuabecz, która nie skrywała swojej wdzięczności wobec niego. W kolejnych latach, na drodze wysiłków zbrojnych, ambitny polityk podporządkował sobie kolejne prowincje. Był przy tym wręcz psychopatycznie bezwzględny: wziętym do niewoli jeńcom obcinał ręce i nogi, a osobom wyśmiewającym jego pochodzenie nakazywał wypić ogromne ilości wywaru z kosso, powodując ich śmierć.

W międzyczasie młody polityk zyskał przychylność Kościoła etiopskiego i jego przywódcy Selama, noszącego tytuł abuny.

Ten duchowo-polityczny mariaż miał dla historii Kassy kluczowe znaczenie. Wspólnie z Salemem nakazał wszystkim poddanym wyznawanie jednej wiary. Poparcie duchowieństwa oraz zwycięstwo nad Tigrajczykami – mieszkańcami północnej prowincji, umożliwiło Kassie koronację na cesarza 7 lutego 1855 r. Tę datę uznaje się za koniec rozbitcia dzielnicowego w Etiopii. Nowy władca przybrał imię Teodora II, ponieważ jedna z legend etiopskich mówiła, że za rządów monarchy o tym imieniu w kraju zapanuje tysiącletni dobrobyt.

Teodor II cesarzem

Nie oznacza to wcale, że sytuacja wewnętrzna uległa znaczącej poprawie. Co prawda Teodor II uzależnił od siebie administrację, gdyż na powoływanych stanowiskach mogły znaleźć się tylko osoby z jego najbliższego kręgu, jednak w nowo podbitych prowincjach regularnie dochodziło do buntów i prób obalenia władzy cesarza. W pierwszych dwóch latach panowania na jego życie przeprowadzono aż 17 zamachów.

Nowy władca starał się unowocześnić swoje państwo poprzez budowę dróg. Dążył także do zmian administracyjnych w celu zmniejszenia obszarów poszczególnych okręgów i wzrostu efektywności ich zarządzania. Starał się też zreformować sposób płacenia podatków, aby zasilały one bezpośrednio budżet państwa. Do ważniejszych zmian należało także wprowadzenie zakazu handlu niewolnikami i nakaz zapewnienia wszystkim zatrudnienia.

Jego reformy uderzały szczególnie w możnowładztwo, natomiast monarcha cieszył się poparciem niższych warstw społecznych i armii. W kolejnych latach lista przeciwników politycznych cesarza znacznie się wydłużyła. Nawet sprzyjający mu abuna Salem głośno protestował przeciwko próbom narzucenia świeckiego zwierzchnictwa duchowieństwu. Cesarz stawał się coraz bardziej podejrzliwy wobec swoich współpracowników, a po śmierci ukochanej żony Teuabecz dodatkowo podupadł na zdrowiu

psychicznym.

W polityce zagranicznej Teodor II stawiał na ekspansję w kierunku północnym, by zyskać dostęp do Morza Czerwonego (którego wybrzeże znajdowało się pod panowaniem tureckiego sułtana). Szukając sprzymierzeńców starał się nawiązać współpracę z Brytyjczykami, wyrażającymi zainteresowanie działaniami antytureckimi. W liście do królowej Wiktorii prosił o przysłanie wsparcia (głównie technicznego, m.in. nowoczesnych inżynierów i rzemieślników) w celu podjęcia wspólnej walki z muzułmanami, a także zaproponował ustanowienie stałych ambasad.

W międzyczasie nastąpił zwrot w polityce zagranicznej Londynu, który zaczął wspierać Stambuł w odpowiedzi na rosyjskie działania na Bałkanach. Kiedy konsul brytyjski w Etiopii otrzymał polecenie opuszczenia dworu cesarskiego, został aresztowany wraz z kilkudziesięcioma innymi Europejczykami. Polubowne załatwienie sprawy nie powiodło się, ponieważ kolejnego posła królowej Wiktorii spotkał podobny los. Politycy brytyjscy zdecydowali się odpowiedzieć stanowczo na te akty znieważania swoich dyplomatów. Mając na uwadze swój autorytet w regionie zdecydowano o wysłaniu ekspedycji karnej. Na jej czele stanął dowódca Armii Bombaju lord Robert Napier.

Brytyjska interwencja

W styczniu 1868 r. oddziały brytyjskie rozpoczęły swój marsz do Etiopii z portu Zula, położonego w dzisiejszej Erytrei. Ich celem była Magdala, siedziba Teodora, ułożona w trudno dostępnym terenie górskim. Tam przetrzymywano uwięzionych dyplomatów. Brytyjczycy doskonale zdawali sobie sprawę z niechęci władców poszczególnych prowincji wobec cesarza. Skutecznie przekonali etiopskich możnowładców, że celem armii europejskiej nie jest podbój, a uwolnienie swoich rodaków. Dzięki temu siły lorda Napiera posuwały się do przodu, nie niepokozone przez nikogo. O logistycznym wymiarze sukcesu tej

operacji świadczyło skuteczne zapewnienie zaopatrzenia dla armii liczącej 15 tys. żołnierzy i 27 tys. personelu pomocniczego.

Jedyną bitwę stoczono 10 kwietnia na równinie Arobie. Ostatnie wierne cesarzowi oddziały starały się zwabić w pułapkę Brytyjczyków, którzy jednak domyślili się podstępu. 4 tys. Etiopczyków zostało zdziesiątkowanych ogniem artyleryjskim, zginęło 700 osób, a ponad drugie tyle zostało rannych. Europejczycy stracili zaledwie dwóch żołnierzy. Następnego dnia uwolniono wszystkich więźniów, a 13 kwietnia cesarz Teodor II popełnił samobójstwo, strzelając do siebie z pistoletu, podobno otrzymanego w prezencie od królowej Wiktorii.

Lord Napier jeszcze w tym samym miesiącu nakazał odwrót na wybrzeże. Obawiał się, zmiany nastawienia Etiopczyków do jego wojsk. Rozciągnięte linie komunikacyjne i odległość od portów morskich w razie niebezpieczeństwa działały na niekorzyść Brytyjczyków. Ponadto zbliżała się pora deszczowa, która utrudniałaby sprawne poruszanie się kolumn wojskowych. Dowódca ekspedycji został narodowym bohaterem. Lord Napier otrzymał tytuł barona Magdali. Za cenę ówczesnych 12 milionów funtów dumny Albion obronił swój honor, a ekonomiczny aspekt tej wyprawy z pewnością poprawiły zrabowane przez Brytyjczyków zabytki, w tym kilkaset bezcennych, średniowiecznych manuskryptów.

Współczesna pamięć Teodorze II

Zasługi cesarza Teodora II dla Etiopii w ocenie historyków pozostają bezsprzeczne. Udało mu się zjednoczyć rozbity kraj, który następnie próbował przekształcić w nowoczesne państwo. Polityka oparta na działaniach zbrojnych okazała się jednak krótkowzroczna, ponieważ bardzo szybko w spacyfikowanych prowincjach dochodziło do kolejnych buntów. Warto pamiętać, że w czasach Teodora żadnej grupie społecznej nie zależało na

silnym scentralizowaniu władzy. Nie powstał zintegrowany rynek wewnętrzny ani nie wykształciła się jeszcze warstwa kupiecka, która odniosłaby zyski ekonomiczne z ewentualnego zjednoczenia.

Kilka lat po koronacji cesarz pozostawał w sporze politycznym praktycznie ze wszystkimi. Wiele wskazywało na to, że wobec braku wpływowych sojuszników jego upadek będzie jedynie kwestią czasu. Brak oporu przeciwko wojskom brytyjskim pokazuje dobitnie jak niewielkim poparciem cieszył się Teodor II pod koniec swoich rządów.

Dzisiaj uznawany jest jednak za wybitnego władcę, niezrozumianego przez siebie współczesnych. Jego imieniem zostało nazwane lotnisko w Gonder. Na wielu etiopskich pojazdach i autobusach można zobaczyć podobiznę monarchy. W centrum Addis Abeby znajduje się rondo jego imienia z repliką moździerza „Sewastopol” zakupionego przez cesarza. Uważa się, że pomysły Teodora II wyprzedziły swoją epokę – częściowo wprowadzili je późniejsi władcy Etiopii Menelik II i Hajle Syllasje.

Autorstwo: Piotr Kruze

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Bibliografia

1. Andrzej Bartnicki, Joanna Mantel-Niećko, „Historia Etiopii”, Wrocław 1987.
2. „Encyclopaedia Aethiopica”, t. 3 i 4, (red.) S. Uhlig, H. Verlag, Wiesbaden 2007-2010.
3. Harold Marcus, „The Life and Times of Menelik II: Ethiopia 1844-1913”, Nowy Jork 1995.
4. Richard Pankhurst, „The Napier Expedition and The Loot From Maqdala”, „Présence Africaine”, t.133-134, 1985 r., s.

233–240.